

УВОД

Проблемите на състоянието и развитието на пенсионната система фокусират общественото внимание върху необходимостта да се предприемат по-решителни стъпки за реформа.

Предизвикателства пред правителствата са относно разработване и реализиране на мерки насочени както към изпълнение на общите европейски приоритети, така и към решаване на специфични за националната пенсионна система проблеми. Финансовата и дългова криза катализираха необходимостта да се предприемат важни, координирани, дефинирани във времето и финансово обезпечени мерки за реформиране на пенсионните системи или за по-радикални мерки в тяхното функциониране на настоящия етап и в бъдеще. България е изправена пред необходимостта да анализира задълбочено основните проблеми в пенсионната система и да определи най-важните насоки и главните приоритети на пенсионната реформа във времеви аспект, за да може те да отговорят на сериозните предизвикателства, породени от въздействието на демографските, икономически и социални фактори.

Пенсионните реформи са свързани както с решаване на проблеми с нарастващо значение, така и с разработване на нови политики и законодателни промени за развитие и модернизиране на пенсионно осигурителните системи, произтичащи от Стратегията „Европа 2020“.

Важността на пенсионните реформи, засягащи в по-голяма или по-малка степен функционирането на цялата пенсионна система или отделни нейни аспекти, става все по-голяма във връзка с:

- ❖ Преодоляване на ефектите на кризата върху доходите на цялото население и в частност на пенсионерите. За България посочения проблем е изключително важен поради факта, че равнището на бедност – процент на населението живеещо в риск от бедност или

изключване (46,2%) и лицата в риск от бедност след социални трансфери (41,9%), което е най-високо в сравнение с останалите страни-членки и същевременно превишава съществено средния процент за ЕС, – съответно 23,1% 8,1%;

- ❖ Сериозното застаряване на населението и трайната и засилваща се тенденция на нарастване на числеността на населението в пенсионна възраст. Влошава се съотношението осигуряващи/бенефициенти (за 2010г. – 77,7 прогнозна стойност за 2060 г. 117,1%), както и коефициента на демографско натоварване, който от 25,3% (2010) се очаква през 2060 г. да нарасне до 63,5% – една от най-високите стойности за ЕС;
- ❖ Съществуващите проблеми на държавната пенсионна система, свързани с нейната финансова стабилност, които ще се задълбочават в резултат на съществуващите към момента и засилващи се в бъдеще негативните демографски процеси. В съответствие с това, ще се появи необходимост от нарастване на публичните разходи. Но това трябва да стане при бюджетни ограничения и строги финансови правила;
- ❖ Постигането на целта за адекватни пенсии и нарастването на коефициента на заместване и свързаното с това увеличаване на средствата за пенсии като процент от публичните разходи.

Предмет на изследване са социално-икономическите основи на българската пенсионна реформа.

Целта на дипломната работа е да се изследват основните перспективи на реформа на пенсионната реформа в България, изучавайки на функциите, стратегиите и изпълнението на основните икономически и политически мерки и предизвикателства.

В съответствие с формулираната цел, трябва да се изпълнят следните основни задачи:

- да се анализират основните теоретични постановки на икономиката на пенсионните системи и техните видове.

- да се покаже необходимостта да се реформира пенсионната система в България

- да се анализират обективните социално-икономически предизвикателства пред реформата.

В теоретичната и методологична основа на настоящата дипломна работа са трудове на местни и чуждестранни икономисти, концепции и заключения на учени от различни области на знанието.

Използвани са приложни научни методи - системен, логичен и сравнителен анализ, синтез, наблюдение, групиране, сравняване и обобщаване. Тези методи са били използвани или самостоятелно или в комбинация с други.

ГЛАВА 1 ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПЕНСИОННАТА СИСТЕМА

1.1 Цели на пенсионните системи

От индивидуална гледна точка, сигурността на доходите в напреднала възраст изисква два вида инструменти: механизъм за изглаждане на потреблението, както и средство за осигуряване.

- Изглаждане на потреблението

Хората се стремят да максимизират своето благосъстояние не само в една точка във времето, а с течение на времето. Някой, който спестява го прави не просто защото допълнителното потребление днес няма никаква стойност, а защото той оценява допълнителното потребление в бъдеще по-високо отколкото допълнителното потребление днес. Тийнейджър, който спестява за самолетен билет е направил преценка, че той ще получи по-голямо удоволствие от пътуването в бъдеще отколкото да изхарчи парите сега. По същия начин, повечето хора се надяват да живеят достатъчно дълго, за да могат да се пенсионират. Така основната цел на пенсиите е изглаждане на потреблението - процес, който дава възможност на човек да прехвърли консумацията от продуктивната средна възраст към пенсионните си години, което му позволява да избере предпочитания път на потреблението по време на активния работен и пенсионен живот¹.

- Застраховка

В случая на търсене на сигурност, лицата спестяват по време на трудовия си живот, за да финансират пенсионирането си. Важно в случая на пенсиите е, че хората са изправени пред редица неясноти, включително колко дълго те ще живеят. Така пенсия въз основа на индивидуално спестяване изправя лицето пред риска от надживяване на тези спестявания, или да консумират много малко, за да предотврати това да се случи.

¹ Barr, Nicholas (1979), 'Myths My Grandpa Taught Me,' Three Banks Review, No. 124 (December), pp. 27–55,

Въпреки, че всеки един човек не знае колко дълго ще живее, продължителността на живота на една голяма група от хора е по-известен. Така по принцип, членовете на групата може да се съгласяват да обединят своите пенсионни спестявания, като всяко лице получава пенсия въз основа на (а) продължителността на живота на групата и (б) общата сума, която той или тя е внесъл.

Това е същността на осигуровките, при които дадено лице разменя акумулирането на пенсия при пенсиониране с редовни плащания за останалата част от живота си, като по този начин позволява на хората да се застраховат срещу риска от надживяване на своите пенсионни спестявания. Пенсионните системи също могат да защитават съпрузи и малки деца от смърт преди пенсиониране и могат да се застраховат срещу инвалидност.

В най-простият модел всеки човек предвижда пенсията си чрез доброволни спестявания, за да постигне оптималното време на потребление и чрез осигуровки да се защити срещу риска от дълголетие. Но има две групи причини, поради които този подход, сам по себе си, не е достатъчен. Първо, простият модел предполага, че човек има перфектна информация (освен дата на смъртта) и няма други изкривявания. Тези предположения са полезни, за да се формулира една проста теория, но лошите политики в един свят с несъвършена информация, липсващи пазари, риск и несигурност и смущения като прогресивна данъчно облагане променят ситуацията.

Освен това, има сериозни опасения относно възможностите на хората да се възползват максимално от възможностите на пазара, които са достъпни за тях. Простите модели, ако ги приемем, игнорират редица несъвършенства на пазара, и по този начин пренебрегват редица проблеми, които намесата на правителството може да разреши. За разлика от тях, оптималната политика е предназначена за подобни нарушения.

Втората причина за намеса на правителството е, че обществената политика има цели като подобряване на изглаждането на потреблението и застраховане, а именно намаляване на бедността и преразпределение.

- Намаляване на бедността

То е насочено към ресурсите за хора, които са бедни през целия си живот и по този начин те не могат да спестяват достатъчно. От практическа гледна точка, намаляването на бедността също трябва да адресира преходната бедност. Тези програми могат да бъдат насочени всички възрастни хора или могат да се концентрират върху тези, които са допринесли за пенсионната система.

- Преразпределение

Пенсионните системи могат да преразпределят доходи през целия живот, допълвайки ролята на прогресивните данъци. Преразпределението може да бъде постигнато чрез изплащането на пенсии на хората с ниски доходи, които са по-високи от предходните им доходи (т.е. по-висок коефициент на заместване), като по този начин се субсидира изглаждането на потреблението на тези с по-ниски доходи. Тъй като пожизнени доходи са несигурни, от гледна точка на индивида, такава система осигурява някаква застраховка срещу ниските доходи. Също така може да има преразпределение към семейства, например плащане на по-висока пенсия за семейни двойки отколкото на сам човек, въпреки че и двете са плащали едни и същи осигурителни вноски.

Пенсионните системи също могат да преразпределят между поколенията, например, ако едно правителство намалява размерът на вноската на настоящото поколение, което ще наложи бъдещите поколения да плащат по-високи вноски или да имат по-ниски пенсии.

Наред с тези основни цели, политиката на пенсиите може да има вторични цели, включително икономическо развитие като цяло и икономически растеж конкретно. Лошо проектираните пенсии могат да

създадат неблагоприятни стимули за пазара на труда. Прекомерните разходи за пенсии допринасят за високи данъчни ставки, водейки до повишаване на риска. Обратно, пенсионните договорености могат да подпомогнат работата на трудовите и капиталовите пазари и могат да насърчат спестяванията.

1.2 Видове пенсии

Пенсиите могат да бъдат организирани по различни начини, свързана с (а) начина, по който те са организирани и (б) връзката между вноските и обезщетенията.

1) Напълно финансирана, частично финансирана система и разходно-покривни пенсии

В напълно финансираната схема, пенсиите се изплащат от фонд създаден през годините от вноски на неговите членове. С Pay-As-You-Go (разходопокривната, PAYG) схеми, пенсиите се изплащат от текущия доход. Доколкото ще опишем тези два крайни случая, частичното финансиране представлява комбинация между тях.

Напълно капиталовите схеми са базирани на спестявания - вноските са инвестирани във финансови (или евентуално физически) активи, с чиято възвращаемост се капитализира фонда на схемата. По този начин финансирането е метод за акумулиране на финансови активи, които се разменят за стоки на някаква по-късна дата. Докато изцяло финансираните схеми могат да приемат различни форми, по принцип те винаги имат достатъчно резерви, за да се изплатят всички неуредени финансови пасиви.

Ако няма преразпределение между поколенията, едно поколение е ограничено от собствените си минали спестявания и един представител получава не повече, отколкото той е вложил². Ако, в допълнение, не е

² Burtless, Gary (2002), 'Social Security Privatization and Financial Market Risk', in Ihori, T., and Tachibanaki, T., Social Security Reform in Advanced Countries, London and New York: Routledge.

налице пряко преразпределение през физически лица, когато индивид се пенсионира, пенсионният фонд ще държи последните му вноски, заедно със спечелени лихви и дивиденди. Това натрупване финансира потреблението на лицето при пенсиониране, чрез пенсия или по някакъв друг начин.

Разходопокривната схема обикновено се управляват от държавата. Тя се основа на факта, че държавата може, но не трябва да се натрупва активи в очакване на бъдещи пенсии, но може да се облага с данък работещото население с оглед да се изплащат пенсии на пенсионерите поколения. Повечето пенсионни схеми са предимно PAYG.

От икономическа гледна точка, разходопокривната схема може да се разглежда по няколко начина. Като индивидуално осигуряващ, искът на работника за пенсия се основава на едно обещание от страна на държавата, според което, ако той плаща вноските сега, той ще има право на пенсия в бъдеще. Условието на обещанието са доста справедливи, както са посочени в осигурителното законодателство на всяка страна (въпреки, че са предмет на законодателна промяна).

От обща гледна точка, държавата облага една група лица и прехвърля приходите към други. Разходопокривната система, от тази макроикономическа гледна точка, е малко по-различна от другите трансфери на доходи, въпреки че детерминантите на това кой плаща и кой получава и структурата за стимулиране могат да бъдат много по-различни от другите системи за прехвърляне на приходи.

Основното приложение на разходопокривната система е, че освобождава ограничението, че получените от всяко поколение пенсии / обезщетения трябва да съвпадат с неговите вноски. Самюелсън (1958) показва, че разходопокривната система е възможна за всяко поколение, за да получи повече пенсионни плащания отколкото то е заплатило под формата на вноски, при условие, че темпът на нарастване на общия размер